

Kísérlet egy speciális végrendeleti rendelkezés értelmezésére a kora újkori erdélyi végrendeletek alapján

RÁCZ BALÁZS VIKTOR

(történész, tudományos segédmunkatárs, HUN-REN BTK TTI)

An Attempt to Interpret a Special Testamentary Provision in the Early Modern Transylvanian Wills

Although testaments have long been in the focus of academic interest, there are still questions that are yet to be answered. One example is the disposition in a will where the testator has left certain assets to a person in a redeemable form. In the present study I will attempt to interpret this particular type of provision on the basis of archival sources.

Keywords: testament, pledge, Principality of Transylvania, early modern period

Bevezetés

Mivel keresve is alig tudnánk a végrendeletek mellett még egy olyan történeti forráscsoportot megnevezni, amely hasonlóan régóta áll folyamatosan több tudományterület fókuszában – és éppen ezért tartalmilag és formailag is meglehetősen jól kiaknázottnak tekinthető –, talán meglepőnek tűnhet, hogy van még olyan végrendeleti rendelkezéstípus, amely a szakirodalomban teljesen ismeretlennek mondható. Jelen tanulmányban mégis egy ilyen rendelkezés értelmezésére kívánok kísérletet tenni. A jelenség a vizsgált 16–17. századi erdélyi forrásokban jellemzően a „*summában hagyom*” vagy „[valamennyi] *forintban hagyom*” kifejezésekről ismerhető fel, bár sokszor ennél bonyolultabb körülírással találkozunk. A rendelkezés lényege, hogy az örökhagyó a feltétellel hagy valamilyen vagyontárgyat – jellemzően ingatlant – a végrendeletben megnevezett személyre, hogy tőle más atyafiak, akik egyébként törvényes öröklésre lennének jogosultak, csak a megadott pénzösszeg fejében válthatják azt magukhoz, illetve ennek megfizetése után osztozhatnak meg a jószágon. A rendelkezés kedvezményezettje általában a házastárs volt, de előfordult testvér vagy vér szerinti gyermek javára, sőt öröklési jogi szempontból az atyafiságon kívül eső személy (mostohagyermek, sógor) számára történő juttatás is.

Ezen a ponton rögtön korrigálni vagyok kénytelen a jelenség újszerűségéről elmondottakat. A jogtörténeti és jogi néprajzi szakirodalmat – illetve a történettudományi szakmunkák jelentős részét – tekintve valóban kijelenthető, hogy teljesen ismeretlen jelenségről van szó: sem a korábbi (Somogyi Ferenc, Tárkány Szücs Ernő, Rác István, Antal Péter, Németh Zoltán),¹ sem az újabb (Homoki-Nagy Mária, Horváth József, Lupescu Makó Mária, Szende Katalin, Kubinyi András, Tózsza Rigó Attila, Kothencz

* Jelen tanulmány az NKFIH 139281 azonosító számú projekt keretében készült. Köszönettel tartozom témavezetőmnek, Oborni Teréznek, illetve Homoki-Nagy Máriának és Bachusz Dórának a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségükért, tanácsaikért, építő kritikái megjegyzéseikért.

¹ Vö. Somogyi 1937; Tárkány Szücs 1944: 379–400; Tárkány Szücs 1961; Tárkány Szücs 1966: 401–431; Tárkány Szücs 1974: 493–512; Rác 1983; Antal 1986; Németh 1987.

Kelemen)² mérvadó szakirodalom nem tárgyalja azt. Megállapításom azért szorul mégis egy apró pontosításra, mert valójában a történeti szakirodalomban fel-felbukkan a jelenség említése, anélkül azonban, hogy az egyes szerzők (Tüdős S. Kinga, Kovács Kiss Gyöngy, Gálfi Emőke, Bubryák Orsolya)³ felismerték volna az általuk elemzett forrás jogtörténeti jelentőségét.

Nem egyértelmű ugyanis, hogy miként kellene értelmeznünk ezt az egyébiránt az Erdélyi Fejedelemségben általánosan elterjedtnek nevezhető végrendeleti rendelkezést? Munkámban elsődleges céloom ezért felvonultatni az egyes értelmezési lehetőségeket, illetve a felmerülő érvek és ellenérvek ütköztetése révén értékelni is azokat. A kutatásom elsősorban levéltári forrásokon, illetve az *Erdélyi testamentumok* forráskiadvány-sorozatban Tüdős S. Kinga által közzétett végrendeleteken alapul, figyelemmel a jogi-jogtörténeti, történeti és néprajzi szakirodalom megállapításaira.

A hagyaték értéke?

Barcsai Zsigmond Közép-Szolnok vármegyei főispán 1636. évi végrendeletében a Hunyad, Bihar és Fehér vármegyékben lévő (részben ősi, részben szerzett) jószágait feleségére, Gyulaffi Borbálára hagyta „három ezer aranyforint *inscriptióban* [...] úgy, hogy senki [...] különben asszonyom ő nagyságától el ne vehesse, hanem elsőbben az 3000 aranyat letegye.” Tüdős S. Kinga a forráshoz fűzött regesztában ezt a rendelkezést úgy értelmezi, hogy Barcsai a 3000 forintra becsült vagyonát hagyta a feleségére, a szövegrész tehát a hagyaték becsült értékét hivatott megjelölni.⁴ Ez az értelmezés véleményem szerint egyáltalán nem állja meg a helyét, ugyanis egyrészt egy jószág értékének felbecslését sohasem az örökhagyó végezte, hanem – az öröklés felosztásakor éppúgy mint más jogügyletek vagy a bírósági eljárás során – a felek által felkért fogott bírák vagy a vármegye/szék törvényszéke által kifejezetten erre a feladatra rendelt személyek,⁵ esetleg hiteleshelyi vagy királyi/fejedelmi emberek.⁶ Másrészt a későbbiekben még bővebben tárgyalásra kerülő *inscriptio* jelentéstartalma sem felel meg Tüdős S. Kinga értelmezésének.

Hagyományrendelés?

A magyar rendi magánjogban is lehetősége volt az örökhagyónak a végrendeletében hagyományt rendelni, amely lehetett dologi hagyomány (amikor a végrendelező egy meghatározott vagyontárgyat juttatott a hagyományosnak) vagy kötelmi hagyomány

---

² Vö. Homoki-Nagy 2018a: 12–133; Homoki-Nagy 2018b: 153–204; Homoki-Nagy 2018c: 93–110; Homoki-Nagy 2021: 81–88; Horváth 1995–97; Horváth 1999: 356–369; Horváth 2003: 250–261; Horváth 2009: 265–279; Horváth 2014: 153–174; Horváth 2020: 39–58; Lupescu Makó 2012: 84–105; Lupescu Makó 2013: 191–210; Szende 1999: 343–356; Kubinyi 1999: 331–342; Tózsza Rigó 2012: 39–57; Kothencz 2016: 219–235.

³ ErdTest. I–IV; Kovács Kiss 2005: 86; Gálfi 2012: 156; Gálfi 2013: 276–277; Bubryák 2019: 49.

⁴ ErdTest. III. 111.

⁵ Lásd például: AC 176. (III. rész 76. cím 16. cikk); MNL OL E 156 a. Fasc. 148. No. 29. fol. 6v–7r; MNL OL R 13 1. fol. 20v; SepsCirkJkv 382., 434; SZNM K Lsz. 65 886 fol. 18v–19r. Köszönettel tartozom a Székely Nemzeti Múzeumnak, és különösen Boér Hunornak, a múzeum könyvtárosának, amiért a jegyzőkönyvet digitalizált formában rendelkezésemre bocsátották.

⁶ Bogdándi 2012: 16.

(amikor örökösét terhelte azzal, hogy a hagyományos részére valamilyen szolgáltatást teljesítsen).⁷ Öröklési jogi szempontból első ránézésre logikusnak tűnhet ugyan a jelenség hagyományrendeléseként történő értelmezése, hiszen e rendelkezésében az örökhagyó tulajdonképpen az örökösöket kötelezte pénzszolgáltatásra – ha hozzá akartak jutni az örökséghez – azzal a személlyel szemben, akinek „*summában hagy*” bizonyos vagyontárgyakat. Bár ha ezt hagyományrendelésnek is tekintenénk, akkor is a dologi és a kötelmi hagyomány sajátos kombinációjaként kellene azt értékelnünk, hiszen a „hagyományos” ebben az esetben egy konkrét vagyontárgyat kapott – tehát a hagyomány egyfelől dologi –, amire vonatkozóan visszatartási jog illette meg egészen addig, amíg az örökösök a kikötött pénzszolgáltatást nem teljesítették – tehát a hagyomány másfelől kötelmi is –, mégsem ez a legszembetűnőbb dogmatikai akadály ennek az értelmezésnek.

Az örökség és a hagyomány elhatárolásának ugyanis az az alapja, hogy egyrészt a hagyomány nem merítheti ki a teljes örökséget, másrészt a hagyományos sosem egyetemes, hanem mindig csak különös jogutód, vagyis a hagyatéki tartozások a hagyományt nem terhelik. Ezzel szemben a gyakorlatban azt látjuk, hogy az örökhagyó gyakran a teljes hagyatékról ezzel a fordulattal rendelkezett. Haller Péter például így fogalmazott 1646-os végrendeletében: „*kötöm minden jószágomat Lónyai Ilona asszonynak, az én szerelmes feleségemnek tizenkét ezer magyar forintban*”.⁸ Jánosi György özvegye Henter Margit pedig egy későbbi szerződésében utalt vissza arra, hogy a férje „*hagyta énnekem testamentumban és vallotta minden jószágát és kötötte ilyen móddal és állapottal, hogy ha az ő atyafiai azt az jószágot én kezemből ki akarják venni, énnekem azt az én pénzemet, kit ő elköltött [ti. nyolcszáz forintot] tartozzanak megadni*.”⁹ Azokban az esetekben pedig amikor a teljes hagyatéki öröklése ilyen módon történik, a hagyatéki tartozásokért is logikusan az azt elnyert személy tartozik helytállni. Ezt egy ízben kifejezetten rögzítette is a végrendelet, igaz rögtön hozzátéve mintegy speciális rendelkezésként, hogy a kiegyenlített tartozások értékével növekedjen az a *summa*, amit az örökhagyó a végrendeletben meghatározott.¹⁰ Az általános szabály szerint azonban az a személy, aki az örökséget „*summában bírja*” felelősséggel tartozott a hagyatéki tartozásokért. Ezt a gyakorlatot érhetjük tetten például Bogáthi Menyhárt özvegye, Bánffy Margit és Bánffy Anna perében, amelyben Bánffy Anna mint felperes a néhai Bogáthi Miklós tartozásaiért perelt. Bogáthi Miklós javai ugyanis Bogáthi Menyhártra szálltak – tehát a tartozások is –, aki Torda és Fehér vármegyében lévő ősi jószágait feleségére, Bánffy Margitra hagyta tíz ezer forint summában. Bár az alperes Bánffy Margit azzal védekezett, hogy a tartozásokért nem ő, hanem Bogáthi Miklós özvegye, Török Kata tartozik helytállni, Torda vármegye törvényszékének állásfoglalása szerint Török Kata csak jegyajándékát és hitbérét kapta meg férje hagyatékából, amelyeket nem terhelnek a hagyatéki tartozások. Bánffy Margit viszont

⁷ Homoki-Nagy 2001: 76.

⁸ ErdTest. III. 167–168. További példák a teljes hagyatékról történő hasonló rendelkezésre: ANR Covasna Fond 60 Fasc. 40. fol. 73; Fond 90 Fasc. 5. fol. 132–133; ErdTest. II. 158–159; III. 61–62, 199–200; IV. 191.

⁹ MNL OL P 972 1. No. 9.

¹⁰ ErdTest. II. 158–159.

Bogáthi Miklós korábbi javait is bírja Bogáthi Menyhárt végrendelete révén, sőt „*usúsát, fructusát percipiálja*” – vagyis használja és hasznosítja is azt –, tehát követelhetők tőle a hagyatéki tartozások.¹¹

Zálogba vett jószágról való rendelkezés?

A végrendeletekben az örökhagyó természetesen gyakran megemlékezett azokról a javairól, amelyeket mástól zálogba vett, vagy amelyeket mástól (tipikusan a fejedelemtől) *inscriptió*ban bírt. Az *inscriptio* a kora újkori Erdélyben olyan zálogcím alatti ideiglenes, meghatározott körülmények teljesülésekor egy adott pénzösszeg fejében visszaváltható adományt jelentett, amelyet a fejedelem juttatott konkrét szolgálatokért, pénzbeli ellenszolgáltatásért, vagy híveinek és családja tagjainak jótetszéséből. Emellett *inscriptiónak* nevezendő a magánszemélyek által közvetlen pénzbeli ellenszolgáltatás nélkül – alapvetően szintén valamiféle konkrét vagy hosszú ideig tartó hűségese szolgálatért – tett ideiglenes adomány.¹² Lényegre törőbben fogalmazva tehát: az *inscriptio* olyan egyoldalú jognyilatkozat, ami zálogjogi jogviszonyt keletkeztetett.

Az öröklés az ilyen jogviszonyokban értelemszerűen alanyváltozást eredményezett: a záloghitelező örökhagyó helyét a végrendeletben megnevezett örököse foglalta el. Az örököst azonban a kora újkorban is általánosan ismert és alkalmazott *nemo plus juris* szabálynak megfelelően ugyanazok a feltételek kötötték záloghitelezőként, mint korábban az örökhagyót,¹³ tehát ugyanazért az összegért köteles volt visszaadni a jószágot a zálogadósna, ha ki akarta tőle azt váltani. A végrendeletekben éppen ezért – még ha nem is túl gyakran – előfordul az a megfogalmazás, hogy az örökhagyó ugyanabban a „*summában hagyja*” örökösének a zálogtárgyat, amiben ő is birto-kolta.¹⁴ Annak ellenére azonban, hogy a szófordulat azonos, a kontextus mindenképpen megkülönbözteti ezt az esetet a jelen tanulmányban vizsgálni kívánt sajátos végrendeleti rendelkezéstípustól. Korábban már zálogjogon bírt dolog öröklésekor a végrendeleti rendelkezés csak az új záloghitelező személyének meghatározását célozza, ahol a kiváltás a korábbi zálogadós joga, az összeget pedig valamilyen korábbi jognyilatkozat már tartalmazza. Az általam vizsgálni kívánt rendelkezés tárgya ugyanakkor ősi és zálogba vett (vagy másképpen, például adásvétel vagy csere útján szerzett) jószág egyaránt lehetett, amelyet a végrendelet hiányában egyébként törvényes öröklésre jogosultak válthattak majd magukhoz azért az összegért, amelyet az örökhagyó határozott meg magában a végrendeletben. A két esetkört tehát semmiképpen sem szabad összemoznunk.

Női különjogok biztosítása?

Mivel az ilyen végrendeleti rendelkezések kedvezményezettjei feltűnően nagy arányban – igaz, nem kizárólagosan – az örökhagyó házastársai voltak, ezért joggal merülhet fel az a lehetőség, hogy a rendelkezések az egyes női különjogok, mindenek-

¹¹ Tvm]kv I. 37–38.

¹² Bővebben lásd: Ráczi 2019: 21–27.

¹³ CC 69. (4. rész 12. cím 1. cikk)

¹⁴ ErdTest. III. 206.

előtt az özvegyet megillető hitbér és jegyajándék, illetve a neki visszajáró hozomány értékének biztosítására szolgáltak. Az özvegyet a jegyajándékára, hitbéreire és hozománya értékére vonatkozóan az esetleges végrendeleti rendelkezéstől függetlenül is törvényes zálogjog illette meg, ha az örökösök azt nem tudták neki a hagyatékából kiadni. Ebben az esetben tehát ennek a visszatartási jognak és a követelés összegének a végrendeletbe foglalása egyébként nem lett volna szükséges a zálogjog keletkezéséhez, viszont az örökagyó ennek segítségével pontosan meghatározhatta, hogy mely jószágait birtokolhassa majd az özvegye ezek kiadásáig.

A források tanúsága szerint a jelen tanulmányban vizsgálat alá vont végrendeleti rendelkezéseknek egy tekintélyes része teljesen egyértelműen ezen női különjogok biztosítására szolgáló vagyontárgyak sorsát volt hivatott rendezni. Kifejezetten a jegyajándék és a hitbér iránti igény végrendeleti formában történő garantálására kevesebb példát ismerünk ugyan, de láthatóan erre a célra is alkalmazták ezt a rendelkezéstípust.¹⁵ Erre a gyakorlatra – vagyis arra, hogy a férj végrendeletében rendezhette felesége jegyajándéka és hitbére sorsát – egyébiránt már a szakirodalom is utalt, de a summában történő birtoklásra való utalás nélkül, egyszerűen hagyományként értelmezve a rendelkezést (amely a fentebb a hagyományrendelésről elmondottak fényében nem állja meg a helyét).¹⁶

A hozomány értékének biztosítását ugyanakkor számos alkalommal tetten érhetjük a korszak forrásaiban mint a rendelkezés célját. Hozománynak azt az ingó vagy ingatlan vagyont tekintjük, amelyet a menyasszony a saját családjától kapott a házasság vagyoni terheinek megkönnyítése végett. A kézdiszentléleki Mátyás Balázs özvegye Tamás Krisztina például végrendeletében tételelesen felsorolta azokat a vagyontárgyakat (négy ökör, egy borjú, egy üdő juh, egy vemhező kanca, huszonhat juh, öt szeker búza, egy szeker árpa és zab, továbbá csépelt búza), amelyet annak idején a férjhezmenetelekor Kászonból magával hozott, és amelyet férje előző házasságából származó mostohafiai még mindig nem adtak ki a számára. Végrendeletében tehát rögzítette, hogy azokat a szántóföldeket, amelyek özvegyként férje javaiból megillették, és amelyeket ekkor is birtokolt, halála után a Mátyás Balázzsal közös fia, Mátyás Mihály kapja meg, és tőle a féltestvérei csak 40 forintért válthassák ki.¹⁷ Ugyanígy az özvegyet megillető hozomány biztosításaként azonosíthatjuk azokat az eseteket is, amikor az örökagyó azzal indokolta rendelkezését, hogy a menyegző költségeit a felesége és annak családja fizették, hiszen ez egyértelműen a házasság terhei viselésének megkönnyítésére adott vagyon, azaz *per definitionem* hozomány.¹⁸ Az esetek egy részében valószínűleg szintén a hozomány részét képezhették azok a pénzüsszegek is, amelyekre az örökagyó férjek a végrendeletükben úgy hivatkoztak, mint a feleségük pénzére, amelyet saját szükségleteikre elköltöttek.¹⁹ Az általános megfogalmazás mellett az örökagyók gyakran konkretizálták is a pénz felhasználásának célját: a legtöbb-ször ősi jószágait váltották vissza máshonnan zálogból,²⁰ azok építésére, bővítésére

¹⁵ ErdTest. I. 132–134., III. 147–153., IV. 47.

¹⁶ Somogyi 1937: 77–78.

¹⁷ ANR Covasna Fond 52. Fasc. 1. fol. 14.

¹⁸ ErdTest. II. 158–159., III. 53–54., 145–146.

¹⁹ MNL OL P 972 1. No. 9.

²⁰ MNL OL E 178 fol. 198a; MNL OL P 1957 4.. fol. 3r; ErdTest. I. 132–134., II. 150., III. 37., 167–168., IV. 58.

költötték,²¹ illetve a komoly anyagi megterheléssel járó hadi vagy udvari szolgálataikra fordították,²² vagy esetleg az ellenség fogságába kerülve a saját váltságdíjukat fizették ki belőle.²³

Több alkalommal azonban maga a végrendelet szövege teszi kétségessé az ilyen pénzüsszegek hozományként történő értelmezését. Vitéz Miklós 1594-es végrendelete szerint a felesége, Petrichevich-Horváth Klára leánynegyedét fordította hadakozásainak költségeire, ami egyértelműen nem hozomány, vagyis nem a házasság terhei viselésének megkönnyítésére adott, hanem a nőt saját jogon, a férjhezmenetelétől függetlenül megillető vagyon.²⁴ Szintén nem tekinthetjük klasszikus értelemben vett hozománynak azt az összeget, amelyet Bánffy Mihály 1610-es végrendelete szerint a felesége, Károlyi Zsuzsanna pénzéből a saját fogságból való kiváltására és különböző jószágai visszaváltására fordított, mert azt a pénzt Károlyi Zsuzsanna az apja végrendelete nyomán örökölte, teljesen függetlenül tehát házassága fennállásától vagy fenn nem állásától.²⁵ Folti Bálint pedig 1683-ban az apósától felvett pénzre hivatkozik a végrendeletében, amelyért a feleségére hagyta végrendeletében jószágai harmadrészt úgy, hogy tőle azt 1000 aranyért lehessen csak kiváltani.²⁶ Ez a pénzüsszeg jelenthette az após által a házasság költségeihez való hozzájárulást, tehát a hozományt is, vagy bármi más jogcímen kifejezetten a feleséget megillető vagyont – és ekkor Folti végrendeletében a majd egyébként is keletkező törvényes zálogjog létrejöttét kívánta ilyen módon is garantálni –, de egy egyszerű kölcsönügyletet is takarhatott – s ebben az esetben zálogképpen kötött le javakat hitelezője örököse (vagyis a felesége) számára. Két érv azonban mégis szólhat amellett, hogy ezek a rendelkezések is a „hozomány” értékének biztosítását szolgálták. Egyrészt figyelembe kell vennünk, hogy az egyes végrendeletek fogalomhasználata nem volt konzekvens, sőt az egyes nőknek biztosított különjogok pontos tartalma sem biztos, hogy mindig teljesen azonos volt: ennek több nyomát is megtaláljuk a vizsgált forrásokban.²⁷ Másrészt lehet alapja

²¹ ErdTest. I. 132–134., III. 167–168., IV. 47.

²² ErdTest. III. 37., 145–146., IV. 161.

²³ MNL OL P 1957 4. fol. 3r.

²⁴ ErdTest. II. 158–159.

²⁵ ErdTest. III. 107.

²⁶ ErdTest. IV. 161–162.

²⁷ Mátyás Balázsné már említett végrendeletében például az általa hozománya kiadásáig törvényes zálogként bírt szántókat egyúttal „özvegységére rendelt” földekként említi, amely viszont azt sugallja, hogy ezeket özvegyi jog címén bírja, azaz férje nevének viseléséig haszonélvezőként tartja azokat a birtokában. ANR Covasna Fond 52. Fasc. 1. fol. 14.

Bánffy Zsigmond pedig 1644. évi végrendeletében 50 ház jobbágyot és egy udvarházat juttat hitbére címén („nomine dotis”) feleségének, azzal a kitételrel, hogy addig birtokolja azokat, amíg a nevét viseli. Ez azért zavarba ejtő, mert a jogtörténeti szakirodalom fogalmai szerint a hitbért attól függetlenül ki kellett adni a hagyatékból, hogy az özvegy újrահázasodik-e vagy sem, az itt leírtak viszont sokkal inkább az özvegyi jog fogalmi kereteibe illeszthetők bele. Bár a Hármaskönyv szerint az özvegyi jog a hitbér közbeeső értékére volt korlátozható, a birtoklás jogcíme továbbra sem a *dos*, hanem a *ius viduale*. ErdTest. III. 145–146; HK 132–133. (I. rész 98. cím)

Bachus Dóra a 11–14. századi nők jogképességével és a női különjogokkal kapcsolatos kutatásai során megállapította, hogy az egyes házassági vagyoni jogi intézmények még nem váltak élesen külön. A két fentebbi eset nyomán felvetődhet a kérdés, hogy vajon a 16–17. századi joggyakorlatban mennyiben mosódott el esetleg továbbra is (vagy ismételt) különösen az özvegyi jog által biztosított haszonélvezet és az özvegyet más jogcímenek (hozomány, hitbér, jegyajándék) megillető igények közötti határ. Vö. Bachusz 2020.

annak a feltételezésnek is, miszerint tágabb értelemben „hozományként” tekintettek minden olyan vagyonelemre, amely a feleségé volt már a házasság fennállása előtt is, vagy amelyet a saját családjától hozott a házasságba, illetve onnan szerzett meg a házasság fennállása alatt függetlenül annak konkrét jogcímétől, s azt a férj halála után visszatérítendőnek tekintették.

Jelen tanulmánynak azonban nem célja a hozomány és más női különjogok fogalmi kereteinek meghatározása, ezért e helyen csak arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy a vizsgált speciális végrendeleti rendelkezés számos esete valóban olyan női különjogok jövőbeni biztosítását volt hivatott elősegíteni, amelyekre vonatkozóan az özvegyet egyébként is törvényes zálogjog illette meg. Azáltal pedig, hogy az örökhagyó már a végrendeletében kijelölte azokat a konkrét vagyonelemeket, amelyek ezek biztosítását fogják szolgálni, megerősítette felesége pozícióját leendő igényei érvényesítése során, illetve a hagyaték felosztását is gördülékenyebbé tette. Ezek gyakorlati jelentősége pedig egyáltalán nem lebecsülendő, ugyanis az özvegyek törvényes zálogjogának érvényesítése közel sem volt automatikus. Erre remek példa a már említett Bogáthi Menyhárt özvegyének, Bánffy Margitnak az esete, akinek a Bogáthi ősi jószágokon fennálló törvényes zálogjogát a Bogáthi rokonság azért vonta kétségbe, mert szerintük a nő vagyonát valójában nem az ősi jószágba forgatták be, illetve férje valójában nem volt fogságban, ahonnan ki kellett volna váltania magát. Az özvegyasszony kezében pedig a per során az egyik legfontosabb – bár önmagában nem feltétlenül elégséges – bizonyítékként, gyakorlatilag igényei érvényesítésének kiindulópontjaként férje végrendelete szolgált.²⁸

Végrendeletben alapított zálogjog?

Bár a vizsgálat alá vont rendelkezéstípus számos esete egyértelműen már korábban zálogban bírt vagyontárgy hagyományozására, illetve női különjogok biztosításának elősegítésére szolgált, szép számmal akadnak további olyan példák, amelyek nem illeszthetők bele egyik értelmezési keretbe sem. Ilyen mindenekelőtt az a meglehetősen széles körben előforduló jelenség, amikor az örökhagyó rendelkezését az iránta tanúsított szeretettel, gondoskodással, ápolással, eltartással indokolta. Ezzel többször találkozunk a feleség javára tett végrendeletekben a női különjogok biztosításával párhuzamosan, mégpedig oly módon, hogy a feleségére hagyott jószágot nem azért az összegért rendeli kiválthatónak az örökhagyó, amely az özvegynek e jogokból fakadóan járna, hanem egy ennél magasabb összegért.²⁹ A végrendeletek az ilyen érték-többletet egységesen *inscriptiónak* nevezik, amelyről fentebb megállapítottuk, hogy magánszemélyek között konkrét pénzbeli ellenszolgáltatás nélküli, de visszaváltható, zálogként funkcionáló ideiglenes adományt jelentett. Ugyanakkor a feleség javára tett végrendeletekben a rendelkezés a női különjogokra történő utalástól függetlenül, tiszta *inscriptió*ként is megtalálható, ahol az örökhagyó kifejezetten csak a feleség által mutatott gondoskodást jelölte meg a végrendelet okaként.³⁰ Egy ilyen esetet kiemelve idézhető kusalyi Jakcs Boldizsár végrendelete, amelyben így fogalmazott: „Zsibót,

²⁸ Tvm]kv I. 27–32.

²⁹ ANR Covasna Fond 52. Fasc. 1. fol. 14; ErdTest. I. 132–134., II. 129.

³⁰ MNL OL P 970 1. fol. 57; ErdTest. I. 297–298., III. 199–200., IV. 58–59.

Udvarhelyt, Hadadot, Nádasdot, Bogdándot, Korondot, Apátszert, Erkedet, Kusalyt neki [a feleségének, Révai Annának] hagyom hatezer forintban zálogban [...] én hozzám való szeretetiért, kivált kit én hozzám mind egészségemben és legnagyobb kór betegsé-gemben megmutatott".³¹ Ezenkívül a végrendeletekben történő *inscriptio*ra más for-rásokban, különösen azok utólagos fejedelmi megerősítésében is találhatunk utaláso-kat, amelyeknek bevett formulája az „*inscripsisse, (testamento) legasse et reliquisse di-noscebatur*".³²

Az ilyen, gondoskodásért, ápolásért tett *inscriptio* másik alesetének tekinthetők azok a végrendeletek, amelyekben nem a férj hagyta bizonyos javait egy konkrét ösz-szegben feleségére, hanem a szülő (általában az özvegyasszony) hagyott bizonyos va-gyontárgyakat az egyik gyermekére – arra, aki őt ténylegesen ápolta és gondját viselte –, s a többi gyermekét kötelezte egy bizonyos összeg lefizetésére a kedvezményezett gyermek javára, ha részt kívántak kapni az örökségből.³³ A szülők gondozását tehát alapvetően az összes gyermek feladatának tekintették, s ha valamelyikük az ezen anyagi teherhez való hozzájárulást nem akarta volna vállalni, őt a szülő a végrendelete segítségével szoríthatta erre. Egy esetben egyébként arra is látunk példát, hogy az *inscriptio* kedvezményezettje – vagyis aki a gondozásért a juttatásban részesült – az a szülő, s éppen a gyermek volt az, aki a javára a végrendeletet készítette.³⁴

A gondoskodásért és ápolásért nyújtott *inscriptio* esetkörén túlmenően olyan vég-rendeleteket is azonosíthatunk, ahol egy korábbról fennálló, de sem zálogjoggal, sem kezességvállalással sem más módon nem biztosított konkrét adósság visszafizetésé-nek biztosítékként hagyott az örökhagyó (mint adós) egy bizonyos vagyontárgyat a végrendelet kedvezményezettjére (mint hitelezőre), akitől az egyébként törvényes öröklésre jogosultak az adósság összegének megfizetése után válthatták magukhoz az adott vagyontárgyat, ami tehát kifejezetten zálogtárgyként szolgált. Erre a jelenségre szolgálhat egyértelmű példaként Kéméni Borbála (korábban Décsei Imréné, most Kendi Farkasné) 1583. évi végrendelete, aki vagyonát első házasságából származó fi-ára, Décsei Péterre hagyta három Fehér vármegyei falubeli jószágrésze kivételével. Ezeket ugyanis második férje, Kendi Farkas a saját költségén szerezte vissza a szá-mára hosszadalmas pereskedés révén, s ezeket a perköltsége (400 forint) visszafize-téséig számára engedte birtokolni, azzal, hogy majd a fia válthatja vissza azokat.³⁵ 1615-ben Szörccsei Borbála is jószágai visszaszerzéséért (ezenetben zálogból történő kiváltásáért) és a rajta tett beruházások értékének fejében hagyta minden orbaiszéki jószágát férjére, Marosvásárhelyi János deákra azzal, hogy tőle csak 200 forintért lehessen azokat kiváltani.³⁶ Szintén korábbi tartozása fejében kötötte le 1681-es végrendeletében jószágait Király István: mostohafiának, Sarat Tamásnak tartozott a bé-rével, pontosan 80 forinttal, illetve a tőle felvett 40 forintos kölcsönt sem fizette visz-sza, amelyekért Király István végrendelete szerint az örökösei az abban lekötött jó-szágokat csak a 120 forint adósság visszafizetése révén válthatták ki Sarat Tamástól.³⁷

³¹ ErdTest. II. 108–109.

³² ANR Covasna Fond 66. Fasc. 8. fol. 2–4; MNL OL P 588 Fasc. XXXVI. No. 2.

³³ ANR Covasna Fond 90 Fasc. 5. fol. 132–133; ErdTest. I. 289–290.

³⁴ ErdTest. II. 137.

³⁵ ErdTest. II. 120.

³⁶ ErdTest. I. 108–109.

³⁷ ErdTest. I. 274.

1589-ben Menyhárt Gáspár pedig végrendeletében adósságait sorra véve így fogalmazott: „továbbá vagyok adós Teke Ferenc uramnak flor. 25, kiért kötöttem őkegyelmének Jótélcén egy jobbágyomat, hogy holtom után elfoglalhassa és mindaddig bírhatta, meddig őkegyelmének az 25 forintot feleségem [Rácz Zsófia] avagy Menyhárt Sára megadhatja.”³⁸

Az e fejezetben felsorolt *inscriptió*knak, illetve a bizonyos vagyontárgyak korábbi adósság biztosítékaként történő lekötéseinek az értelmezésére véleményem szerint egyetlen kézenfekvő lehetőség kínálkozik: ha olyan zálogképpen leköött javakként értékeljük őket, ahol a zálogjogot maga a végrendelet mint egyoldalú jognyilatkozat hozta létre. Ez az elképzelés azonban látszólag nem illeszkedik abba a dogmatikai keretrendszerbe, amelyben a rendi korszak magánjogáról gondolkodni szoktunk: a zálogjog ugyanis a szakirodalom hagyományos megállapítása szerint szerződés, bírói ítélet, valamint „törvény” (vagyis a korszakban inkább szokás) révén keletkezhetett. A végrendeletben alapított zálogjog koncepciója – illetve már magának az *inscriptió*-nak zálogként történő értelmezése is – áttöri tehát ezt a keretet, ezért hipotézisem alátámasztására rögtön meg is kíséreltem eloszlatni annak helytállóságával szemben esetlegesen felmerülő kételyeket. Mivel azonban az *inscriptio* zálogjellegével már egy korábbi tanulmányomban foglalkoztam,³⁹ ezért itt kifejezetten a végrendeletben alapított zálogjog jelenségének további problémáira kívánok szorítkozni.

Mindenekelőtt felmerülhet annak a gyanúja, hogy a végrendeletek ezekben az esetekben is csupán a korábban zálogképpen bírt jószágok öröklését rendezték, s a zálogjog alapítására éppen ezért nem a végrendeletben, hanem egy korábbi szerződésben került sor. Ez az elképzelés azonban az egyes rendelkezések szövege alapján jórészt megnyugtatóan cáfolható, hiszen a röviden bemutatott példákban is éppen zálogból visszaváltott, vagy mástól visszaperelt javak képezték a hagyatékot, amelyekről tehát az örökhatyó egészen biztosan nem mint zálogbirtokos, hanem mint tulajdonos rendelkezett. Emellett arra is van példa, hogy a végrendeletkező *expressis verbis* ősi jószágokként hivatkozott a végrendeletben zálogképpen leköött javakra. Ilyen volt Török Simonné Marhát Kata fia javára tett 1646-os végintézkedése,⁴⁰ vagy Gajdó Pál *inscriptió*ja is az öt vaksága miatt évek óta ápoló felesége számára 1686-ban.⁴¹ Ha azonban – konkrét megvizsgálható eset hiányában csupán elméleti szinten – feltételezzük is, hogy valaki egy általa korábban zálogképpen bírt jószágot hagyta egy harmadik személyre az ezen harmadik személy felé fennálló adósága biztosítékaként, akkor is megállná a helyét a végrendeletben alapított zálogjog koncepciója. Ebben az esetben ugyanis nem pusztán arról lenne szó, hogy az örökhatyó helyét a hitelezői pozícióban az általa a végrendeletben megnevezett örökös vennie át – vagyis nem egyfajta irányított alanyváltozás történne, mint a korábban zálogban bírt jószág hagyományozásakor –, hanem egy új zálogjogi jogviszony jönne létre. Az eredeti hitelező pozíciójába kerülő új hitelező követelésének alapja ugyanis nem az adós és az eredeti hitelező között fennálló adósság lenne, hanem a régi hitelezőnek az új hitelező felé

³⁸ ErdTest. II. 137.

³⁹ Bővebben lásd: Rácz 2019: 21–27.

⁴⁰ ANR Covasna Fond 28. Inv. II. Fasc. 9.

⁴¹ ErdTest. I. 297–298.

fennálló adóssága, a végrendeletben alapított zálogjog tehát ekkor kvázi alzálogjogként jönne létre.

Ezenkívül felmerülhet az elmélettel szemben, hogy az örökhatározó részéről teljesen természetes adósságainak számbavétele – hiszen ezeket majd az örökösöknek kell megtéríteniük – ezért nem indokolt túllépnünk az eddigi fogalmi kereteken. Az itt vizsgált rendelkezés azonban véleményem szerint mégis speciálisnak tekinthető, és mindenképpen megkülönböztetendő az adósságok pusztá felsorolásától, hiszen azon felül az örökhatározó a hitelező számára konkrét vagyontárgyat is rendelt biztosítékként, amire egyébként nem volt köteles, az adósságok visszafizetéséről másképpen is intézkedhetett volna. A korábban biztosítékkal el nem látott adósságok esetében a leggyakrabban azok egyszerű összegyűjtésével és a megtérítésükre vonatkozó általános utasítással találkozunk,⁴² bár ennél konkrétabb rendelkezések is előfordultak. Gyulaffy László végrendelete szerint például az Imreffy János felé fennálló adósságát bizonyos terményeinek – egészen pontosan borának és búzájának – eladásából rendelte fedezni,⁴³ Csehi András pedig lábasjóságainak értékesítéséből kívánta megadni a szolgálóinak járó bért.⁴⁴ Mivel tehát az adósságokat egyáltalán nem biztosította mindig zálogjog, ezért úgy vélem az örökhatározónak az a rendelkezése, amikor kifejezetten egy új zálogtárgyat rendel fennálló adóssága biztosítására, egyértelműen túlmutat a pusztá adósságelismerésen. Emellett azt a különbséget is ki kell emelni, hogy az adósságok egyszerű felsorolásával szemben a zálogjog végrendeletben történő alapítása nem *memoriale*-jellegű feljegyzés, amelynek legfeljebb az adósság elismert adóssággá (*liquidum debitum*)⁴⁵ válása tekintetében van jelentősége, hanem kifejezetten konstitutív, anyagi jogot keletkeztető jognyilatkozat és mint ilyen a zálogjog létrejöttének a magyar jogtörténeti szakirodalomban eddig ismeretlen formája.

Tovább kritikai megjegyzés lehet a végrendeletben alapított zálogjog koncepciójával szemben az, hogy vajon megállapítható-e egyáltalán, tulajdonképpen kik is a zálogjogi jogviszony alanyai? A zálogbirtokos, vagyis a hitelező személye egyszerűen megnevezhető: ő a végrendeleti rendelkezés kedvezményezettje, aki számára az örökhatározó a zálogtárgyat rendelte. Az adós személyének meghatározása viszont már sokkal nehezebb. Ha ugyanis a zálogjogi jogviszonyt a végrendeletben alapította az örökhatározó, akkor az logikusan csak az öröklés beálltával, tehát az örökhatározó halála után jöhetett létre, s így az örökhatározó a létrejövő jogviszonynak már nem lehetett alanya. Az adós személye valójában mindig csak az adott végrendelet segítségével ragadható meg. Egyrésztől az adós lehetett konkrétan meghatározott személy, akit az örökhatározó a végrendeletben juttatott zálogtárgy kiváltására jogosított, mint Menyhárt Gáspár végrendeletének fentebb idézett részletében Rác Zsófia és Menyhárt Sára.⁴⁶ Másrésztől viszont az örökhatározó valamilyen általános megfogalmazással is utalhatott az adósok – akár személy szerint számára is ismeretlen – körére, például a következő-

⁴² ANR Covasna Fond 50. Fasc 1. fol. 38–39; ErdTest. I. 285., II. 114., IV. 40., 160., V. 60.

⁴³ ErdTest. II. 111.

⁴⁴ ErdTest. III. 76.

⁴⁵ Az adósságok végrendeletben való felsorolásának kétségtelen haszna, hogy praktikusán egy helyen összegzi őket, azonban annak eljárásjogi jellegű relevanciája is van, hiszen az elismert adósságok behajtása esetén más eljárásrendet kell követni, mint egy vitatott adósság esetében. Vö. CC 76–77; CS I. 94., 288–289.

⁴⁶ ErdTest. II. 137.

képpen: „*vér szerint való atyafiak*”,⁴⁷ „*ha valaki közelebb való vérségét mondaná*”,⁴⁸ vagy „*az ki részét akar benne venni*”.⁴⁹ Ez alapján tehát ha az örökhagyó nem nevezte meg azt a személyt, aki a zálogtárgyat kiválthatta, akkor adósnak kell tekinteni mindenkiket, aki az adott jószágra nézve a végrendelet hiányában törvényes öröklési joggal rendelkezne. Az adósok személyének tágabb, sőt nem ritkán ismeretlen személyekre is kiterjedő körét azonban úgy gondolom, nem értékelhetjük a zálogjogi jogviszony létrejöttének gátjaként, hiszen az öröklés miatti alanyváltozások következtében ilyen helyzet egyébként is sokszor kialakult a korszakban a már fennálló jogviszonyok esetében is.

Végül kétségessé teheti a zálogjog végrendeleti alapításának lehetőségét maga a jogügylet egyoldalú jellege, hiszen adódik a kérdés: mi történt, ha a végrendelet kedvezményezettje mint hitelező nem fogadta el a felkínált zálogtárgyat? A válasz ez esetben véleményem szerint kézenfekvő: a hitelezőnek természetesen lehetősége volt visszautasítani a zálogtárgy elfogadását, s ekkor a zálogjog értelemszerűen nem jött létre, a hitelező követelése pedig továbbra is egy az adós által elismert, de zálogjoggal nem biztosított követelés maradt. A végrendeletben alapított zálogjog létrejöttét tehát nem magának a végrendeletnek a létrejötte, hanem a konkrét végrendeleti rendelkezés hatályosulása váltotta ki, vagyis az a jogi helyzet, amikor az örökhagyó halála után a kedvezményezett hitelező elfogadta és birtokba vette a végrendeletben zálogtárgyként rendelt vagyontárgyat. A fentebb idézett forrásrészletet ismét példaként használva tehát, ha Teke Ferenc nem fogadta el a Menyhárt Gáspár végrendeletében neki zálogképpen felajánlott jobbágyot, akkor a zálogjog a végrendeleti rendelkezés hatályosulásának meghiúsulása miatt nem jött létre, viszont ha birtokba vette a rá hagyott jobbágyot, akkor zálogképpen birtokolhatta azt adóssága visszafizetéséig.⁵⁰ Maga a jogügylet egyoldalú jellege egyébként véleményem szerint már csak azért sem lehet kifejezetten dogmatikai jellegű akadálya a zálogjog végrendeletben történő alapításának, ugyanis a római jogi szakirodalom visszatérő megállapítása szerint a római jogban is lehetőség volt zálogjog alapítására végrendeletben.⁵¹ Azt ugyanakkor én sem gondolom, hogy e római jogi jelenségnek bármilyen akár közvetlen akár közvetett hatása lett volna a kora újkori magyar és erdélyi végrendeletekben megfigyelt rendelkezéstípus kialakulására, azt viszont mindenképpen elképzelhetőnek tartom, hogy a hasonló életviszonyok – ti. a végrendelező eddig semmilyen módon nem biztosított adósságának fennállása, és a biztosítékkal való ellátás igénye – hasonló jogi konstrukciók alkalmazásához vezettek a római jogban és a római jog hatásától egyebekben természetesen nem teljesen független hazai jogrendszerben.

Összegzés

Az elmondottak alapján tehát látható, hogy a bevezetőben megfogalmazott kérdésfelvetésre, vagyis arra, hogy miképpen értelmezhető az örökhagyó azon rendelkezése, amely révén „*summában hagy*” vagy „*[valamennyi] forintban hagy*” végrendeletének

⁴⁷ ANR Covasna Fond 10. Fasc. 2. fol. 89.

⁴⁸ MNL OL P 50 1. fol. 33.

⁴⁹ ANR Covasna Fond 28. Fasc. 9.

⁵⁰ ErdTest. II. 137.

⁵¹ Henfner 1845: 145; Szalóki 2011: 33; Földi–Hamza 2018: 449.

kedvezményezettjére bizonyos vagyontárgyakat, nem adható általános érvényű válasz. Ritkán annak megjelölésére szolgált, hogy az örökhagyó ugyanabban a „*summában hagyja*” örökösére az általa zálogban bírt jószágot, amennyiben ő is birtokolta azt, tehát majd az örökösétől is ugyanennyiért válthatta vissza az eredeti jogügylet adósa. Ennek külön hangsúlyozására egyébként a végrendeletben nem lett volna kifejezetten szükség, hiszen az ismert *nemo plus juris* szabály miatt a zálogtárgy öröklése egyébként is ilyen formában történne. A rendelkezés praktikus haszna pusztán a zálogjogi jogviszony létének és a zálogösszegnek a felidézésében keresendő.

Jóval gyakrabban találkozunk a szófordulat alkalmazásával akkor, amikor az örökhagyó a felesége számára kívánta ezúton is garantálni azon női különjogokból (tipikusan jegyajándék, hitbér, hozomány) eredő igényei érvényesíthetőségét, amelyekre vonatkozóan egyébként is törvényes zálogjog illetve volna meg. Bár az özvegy jogát ezen vagyontárgyakra szintén nem maga a végrendelet keletkeztette, a rendelkezés mégis komoly gyakorlati jelentőséggel bírt. Az örökhagyó férj egyrészt saját maga jelölhette ki azokat a vagyontárgyakat, amelyeket majd özvegye birtokolhat zálogként járandósága kiadásáig, megkönnyítve ezzel a hagyatéka felosztását. Másrészt mivel az ősi vagyonra szintén igényt tartó atyafiak az özvegy járandóságának mértékét számos alkalommal vitatták, azt kiadni, illetve a biztosítására szolgáló törvényes zálogot átengedni pedig vonakodtak, ezért az örökhagyó számára kézenfekvő eszköznek bizonyult végrendeletében előre elismerni és felsorolni mindazt, ami a feleségének jár majd a halála után, lehetőség szerint megjelölve azok jogcímét is.

Végül számos olyan esettel is találkozunk a forrásokban, amelyek nem azonosíthatók sem korábban zálogban bírt jószágról való rendelkezésként, sem női különjog biztosítására tett végrendeleti intézkedésként. Ezen végrendeleti rendelkezések közös jellemzője, hogy a végrendelet kedvezményezettje számára egy meghatározott vagyontárgyat juttatnak. Ezt ő zálogként tarthatta magánál egészen addig, amíg tőle a végrendeletben megnevezett más személyek vagy általában véve a végrendelet hiányában egyébként törvényes öröklésre jogosultak egy adott pénzösszeg megfizetésével azt magukhoz nem váltották. A juttatás alapja lehetett az örökhagyó felé mutatott szeretet, gondoskodás, ápolás – ebben az esetben az örökhagyó rendelkezése *inscriptio* jellegű – vagy az örökhagyónak a kedvezményezett felé fennálló korábbi, eddig záloggal nem biztosított adóssága.

Jelen tanulmányban természetesen – ahogy címe is mutatja – annak ellenére, hogy az elemzett speciális végrendeleti rendelkezés kapcsán azonosíthatónak véltem néhány értelmezési lehetőséget, míg másokat elvettem, nem feltétlenül kívántam rögtön végleges választ is adni a felvetett problémára. Céлом sokkal inkább a diskurzus megnyitása volt egy alapvetően ismeretlen jelenséggel kapcsolatban, amely számos további kérdést is felvet a zálogjog keletkezésével, a női különjogok elhatárolásával, illetve a végrendelet vagy egyes végrendeleti rendelkezések hatályosulásával kapcsolatban. Ezek a jövőben szintén levéltári forrásfeltáráson nyugvó alap kutatások tárgyai lehetnek, s együttesen hozzásegíthetnek minket a rendkívül komplex kora újkori hazai jogrendszer és jogi gondolkodás megértéséhez.

Levéltári források

Arhivele Naționale ale României Direcția Județeană Covasna, Sepsiszentgyörgy (ANR Covasna)

Fond 10 Familia Domokos din Cernatul de Jos

Fond 28 Scaunul Sepsi

Fond 50 Familia Potsa din Hătuica

Fond 52 Familia Kontzei din Caratna

Fond 60 Familia Zambler din Cernatul de Jos

Fond 66 Colecția arhivelor personale preluate de la Muzeul Județean Sfântu Gheorghe

Fond 90 Colecția Ferenczi Ioan

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

E 156 Urbaria et conscriptiones

E 178 Archivum familiae Hadnagy

P 50 Berzenczey család

P 588 Rhédey család

P 970 Asbóth család

P 972 Daniel család

P 1957 Bethlen család (Apafi család)

R 13 Belső-Szolnok megyei gyűjtemény

Székely Nemzeti Múzeum, Könyvtár, Sepsiszentgyörgy (SZNM K)

Lsz. 65 886 Orbaiszéki törvénykezési jegyzőkönyvek (1686–1693)

Kiadott források

AC

Approbatæ constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum. Claudiopoli: Ex Officina Nicolai Kis de Miszt-Tótfalu. 1696.

CC

Compilatæ constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum. Claudiopoli: Michaellem Szentyel Veres-egyhazi. 1669.

CS

A magyarországi törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye I–V. Szerk. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. (Magyarországi Jогtörténeti Emlékek 1–5.) Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 1885–1904.

ErdTest.

Erdélyi testamentumok I–V. Vál. bev. jegyz. Tüdős S. Kinga – Rűsz-Fogarasi Enikő. Marosvásárhely: Mentor Kiadó. 2003–2014.

HK

Werbőczy István Hármaskönyve. Ford. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 1894.

SepsCirkJkv

Sepsiszéki cirkálási jegyzőkönyvek (1679–1701). Bev. tan. közz. Rác Balázs Viktor. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 2023.

SzOkl.

Székeley Oklevéltár I–VIII. Szerk. Szabó Károly – Szádeczky Lajos – Barabás Samu. Kolozsvár: Magyar Történelmi Társulat. 1872–1934.

Tvm]kv

Torda vármegye jegyzőkönyvei I–II. Bev. tan. és jegyz. köz. Dáné Veronka. (Erdélyi Történelmi Adatok IX. 1–2) Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület. 2009–2014.

Irodalomjegyzék

ANTAL Péter

1986 *Végrendelkezés Debrecenben az 1820-as években. Hajdú Bihar Megyei Levéltár Évkönyve* 13. 59–76.

BACHUSZ Dóra

2020 *Női jogképesség a 11–14. századi Magyar Királyságban.* (<https://ujkor.hu/content/noi-jogkepessseg-11-14-szazadi-magyar-kiralysagban> – letöltés 2023. szept. 12.)

BOGDÁNDI Zsolt

2012 *A kolozsmonostori konvent a fejedelemség korában.* (Erdélyi Tudományos Füzetek 274) Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.

BUBRYÁK Orsolya

2019 *Ingók és érzelmek. Az értéktárgyak átörökítése kora újkori magyar főnemesi végrendeletekben.* In Erdélyi Gabriella (szerk.): *Érzelmek és mostohák. Mozaik-családok a régi Magyarországon (1500–1850).* (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések. Magyar Családtörténetek: Tanulmányok 4) 27–56. Budapest: MTA BTK TTI.

FÖLDI András – HAMZA Gábor

2018 *A római jog története és intéstitúciói.* Eger: Eszterházy Károly Egyetem, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.

GÁLFI Emőke

2012 *A Barkai család.* In Dáné Veronka – Oborni Teréz – Sipos Gábor (szerk.): *„... életünk mi sokáig 'két hazában'...” Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére.* (Speculum Historiae Debreceniense 9) 147–158. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.

2013 *A gyulafehérvári hiteleshely levéltárai az 1658-as tatár betörés idején.* In Egyed Emese – Pakó László – Weisz Attila (szerk.): *Certamen I. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában.* 268–279. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.

HENFNER János

1855 *Római magánjog* II. Pest: Heckenast Gusztáv.

HOMOKI-NAGY Mária

2001 *A magyar magánjog történetének vázlatja 1848-ig.* Szeged: JATE Press.

2018a *„Az általam megkért hiteles tanúk előtt a következő végső rendelkezemet teszem...” Jobbágy parasztok végrendeletei Szentés mezővárosában.* (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 5) Szekszárd: PTE KPVK.

- 2018b A mindennapok joga a jobbágy-paraszság végrendeleteiben. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *A jogtörténet új forrásai: Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Digitális Adattár*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 8) 153–203. Szekszárd: PTE KPVK.
- 2018c A három Dóczy végrendelete. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Kultúra és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében: A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016. augusztus 22–27.) Jogi Néprajz, jogi kultúrtörténet szimpózium előadásai*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 4) 93–110. Szekszárd: PTE KPVK.
- 2021 Tárkány Szücs Ernő és a magyar végrendeletkutatás. In Nagy Janka Teodóra – Bognár Szabina – Szabó Ernő (szerk.): *Száz plusz tíz. Jubileumi kötet*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 10) 81–88. Szekszárd: PTE KPVK.

HORVÁTH József

- 1995–97 *Győri végrendeletek a 17. századból I–III*. Győr: Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára.
- 1999 A falusi végrendeletek formai és tartalmi sajátosságai a Nyugat-Dunántúlon a 17–18. században. *Soproni Szemle* 53. 356–369.
- 2003 Közös akaratok vagy ütköző érdekek? Házaspárok végrendeletei a 17. századi Győrből. In Lániczay Magdolna (szerk.): *Nők és férfiak... avagy a nemek története*. (Rendi Társadalom – Polgári Társadalom 16) 250–261. Nyíregyháza: Hajnal István Kör – Nyíregyházi Főiskola.
- 2009 A magyarországi végrendelet-kutatás történetének vázlata, különös tekintettel a jogtörténet kutatásokra. In Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. (ELTE Jogi Kari Tudomány 1) 265–279. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- 2014 A kora-újkori győri végrendeletek jogtörténeti forrásértékéről. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Tanulmányok Tárkány Szücs Ernő születésének 90. évfordulója tiszteletére*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 1) 153–174. Szekszárd: PTE KPVK.
- 2020 „Én is anyja lévén leányomnak” Gondoskodás a mostohagyermekről a 17. századi győri családokban – a végrendeletek tükrében. *Korall* 82. 39–58.

KOTHENCZ Kelemen

- 2016 Végrendeletkezés Bajszentistvánon a 19. század elején. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás II. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok*. (Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 2) 219–235. Szekszárd: PTE KPVK.

KOVÁCS KISS Gyöngy

- 2005 Végrendeletek Kolozsvár város levéltárában. *Korunk* 16. 82–88.

KUBINYI András

- 1999 Főúri és nemesi végrendeletek a Jagelló korban. *Soproni Szemle* 53. 331–342.

LUPESCU MAKÓ Mária

- 2012 Késő-középkori erdélyi végrendeletek joggyakorlata. In Nagy Róbert – Rüszt-Fogarasi Enikő (szerk.): *Ablak a múltra*. (Egyetemi Füzetek 14) 84–105. Kolozsvár: Egyetemi Műhely – Bolyai Társaság.

- 2013 Miért? Kinek? Mit? Erdélyi középkori végakaratok szerkezeti jellemzői. In Egyed Emese – Pakó László – Weisz Attila (szerk.): *Certamen I. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. 191–210. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.

NÉMETH Zsolt

- 1987 *Testamentumok, osztályos egyezségek Nyíregyházán 1759–1792*. (Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 2) Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár.

RÁCZ Balázs Viktor

- 2019 Konfiskálás az Apafi-korban. *Fons* 26. 3–38.

RÁCZ István

- 1983 *Debreceni végrendeletek 1595–1847*. (Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai) Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.

SOMOGYI Ferenc

- 1937 *Végrendelkezés nemesi magánjogunk szerint 1000-tól 1715-ig*. Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T.

SZALÓKI Gergely

- 2011 *A jelzálogjog magyar szabályozásának fejlődése, avagy a jelzálogjog és a fiduciárius biztosítékok összevetése*. [PhD disszertáció] Budapest: KRE ÁJK.

SZENDE Katalin

- 1999 A magyarországi városi végrendeletek helye az európai joggyakorlatban. A középkori Sopron, Pozsony és Eperjes példája. *Soproni Szemle* 53. 343–356.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő

- 1944 Erdély öröklési jogszokásai. *Hitel* 9. 379–400.
1961 *Vásárhelyi testamentumok*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
1966 A deficiens jobbágy végrendelete a XVIII–XIX. században. *Agrártörténeti Szemle* 8. 401–431.
1974 Makói parasztok végrendeletei. *Ethnographia* 85. 493–512.

TÓZSA RIGÓ Attila

- 2012 A reformáció hatásai a polgári végrendelkezés gyakorlatában, pozsonyi és bécsi források példáján. *Egyháztörténeti Szemle* 13:4. 39–57.